

the level of economic entities to optimize the tax burden and reduce tax risks, and at the level of the state and territories - to determine the optimal tax parameters and rational decisions of the relevant state and territorial management bodies, aimed at providing a justified (within the tax potential) volume of tax revenues to the budgets of different levels.

Attention is focused on the fact that the tax planning process should be based on taking into account both the national approach and the activities of business entities, that the field of tax planning involves the use of exclusively legal, legally permissible approaches when developing ways to reduce the level of the tax burden on the business entity, and tax planning serves as the basis for the development of decisions in the field of taxation management and must be carried out taking into account the requirements of current tax legislation.

External, internal, objective, subjective, main, secondary, permanent, variable, intensive, extensive, general, specific, direct, indirect, complex and simple factors that exert a significant influence on the quality of tax plans are characterized. It is proposed to distribute the factors according to the established groups, which in the future will ensure the assessment of the influence of such factors on the results of the formation and quality of tax plans.

tax planning, tax payments, tax base, tax optimization, factors, subjects of economic activity

Одержано (Received) 14.05.2023

Прорецензовано (Reviewed) 20.05.2023

Прийнято до друку (Approved) 29.05.2023

УДК 336.76

JEL Classification: G21

DOI: [https://doi.org/10.32515/2663-1636.2023.9\(42\).212-224](https://doi.org/10.32515/2663-1636.2023.9(42).212-224)

О.А. Магопець, доц., канд. екон. наук

О.О. Куліш, асп.

Центральноукраїнський національний технічний університет, м. Кропивницький, Україна

Оцінка діяльності банківських установ в умовах воєнного стану як складова системи банківського контролю

У статті визначено авторський підхід до розуміння системи банківського контролю (як комплексу правил, процедур, законодавчого регламентування та інституцій, що забезпечують нагляд, регулювання й оцінку діяльності банків) та обґрунтовано місце і роль оцінки діяльності банківських установ в системі контролю. Задля здійснення оцінки діяльності банківських установ в умовах воєнного стану розкрито особливості функціонування банківської системи України, визначено її складові, учасників (Національний банк України, комерційні банки, небанківські фінансові установи, біржа, клієнти) та надано їх характеристику.

Обґрунтовано наслідки війни для банківської системи та зміни, до яких призвела війна (закриття банків, втрата активів, зменшення довіри до банківських установ, підвищення ризику, зміна пріоритетів діяльності та робота в ускладнених умовах, реструктуризація й підтримка). З'ясовано тенденції зміни основних показників в розрізі яких здійснювалася оцінка діяльності банківських установ (чисельність діючих банківських установ, рентабельність активів та капіталу банків, величина чистих активів банків за рентабельністю капіталу, частка непрацюючих кредитів у портфелях банків, величина сумарних активів комерційних банків), та обґрунтовано отримані результати. Констатовано, що на сьогоднішній день банківським установам вдалося адаптуватися до роботи в умовах воєнного стану (незважаючи на зменшення кількості комерційних банків, показники рентабельності активів і капіталу банківського сектору поступово зростають, спостерігається достатній рівень капіталізації та ліквідності, проводиться активна кредитна політика, зростають показники фондування від населення та бізнесу) й нині вони ефективно виконують свої функції, підтримуючи дієздатність національної економіки.

Визначено основні інструменти, використання яких допоможе забезпечити подальше стабільне функціонування банківської системи в сучасних умовах. Такими інструментами є: фінансова підтримка банківських установ від Уряду; регуляторні заходи Національного Банку України, спрямовані на забезпечення стабільності банківської системи; ефективна комунікація між банками, регуляторними органами, клієнтами та громадськістю; заходи зі стимулювання економіки; регулярний моніторинг та контроль стану банківської системи.

банківська система, банки, банківські установи, Національний банк, контроль, система контролю, облікова ставка, процентні доходи та витрати, рентабельність активів, рентабельність капіталу

© О.А.Магопець, О.О. Куліш, 2023

Постановка проблеми. Забезпечення ефективної діяльності банківських установ в умовах війни має важливе значення для економіки держави, оскільки належне функціонування банківської системи пов'язане з усіма секторами та сферами діяльності національного господарства. Задля забезпечення стійкості банківської системи, захисту інтересів вкладників та кредиторів, а також попередження можливих негативних наслідків для економіки в цілому здійснюється контроль за діяльністю банківських установ. Система банківського контролю включає різноманітні елементи та складові, які у комплексі забезпечують ефективний нагляд та регулювання діяльності банківських установ, що надає клієнтам, вкладникам, кредиторам та позичальникам впевненість у тому, що банки працюють стабільно, своєчасно та в повній мірі виконують свої зобов'язання. Важливе місце в системі банківського контролю належить оцінці діяльності банківських установ, яка спрямована, насамперед, на визначення стійкості банків, рентабельності активів та капіталу банків, частки непрацюючих кредитів у портфелях банків, рівня ризиків та якості управління ризиками, що відповідно, актуалізує необхідність дослідження даного питання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Наукові дослідження питань функціонування банківських установ та банківської системи привертають увагу багатьох вітчизняних вчених, серед яких слід відзначити наукові доробки Благун І.І. [1], Грубінки І.І. [3], Дмитришин Л.І. [4], Федевич Л.С. [10], присвячені аналізу банківської системи України та дослідженню змін, які відбуваються в банківському секторі України впродовж останніх років. Проблематика оцінки діяльності банківських установ також не є новою для вітчизняної економічної науки. Питання оцінювання ефективності діяльності банків досліджували у своїх наукових працях Буряк А.В. [2], Коваленко В.В. [6], Пшик Б.І. [8], Тарасевич Н.В. [9], Яремко С.А. [12] та інші. Проте, слід зазначити, що питання оцінки діяльності банківських установ як складового елементу системи банківського контролю та нагляду в умовах воєнного стану дослідженні недостатньо.

Постановка завдання. Завданням даної статті є оцінка сучасного стану діяльності та особливостей функціонування банківських установ України в умовах воєнного стану та визначення місця і ролі такої оцінки в системі контролю діяльності банківських установ.

Виклад основного матеріалу. Контроль діяльності банківських установ є важливим чинником забезпечення стабільності банківської системи та довіри до банків. Його основним призначенням є мінімізація ризиків та захист інтересів усіх учасників фінансового ринку. Система контролю за діяльністю банківських установ являє собою комплекс правил, процедур, законодавчого регламентування та інституцій, які забезпечують нагляд, регулювання та оцінку діяльності банків задля забезпечення стабільності та надійності фінансової системи країни та захисту інтересів вкладників й клієнтів банків.

Задля здійснення оцінки діяльності банківських установ в умовах воєнного стану, насамперед, розглянемо особливості функціонування банківської системи України в сучасних умовах та фактори, які їх обумовлюють.

Сучасна банківська система України пройшла тривалий та складний період свого формування й складається нині з різних компонентів та учасників (табл. 1).

Таблиця 1 - Основні складові банківської системи України

Складові банківської системи України та її учасники	Характеристика
Національний банк України (НБУ)	Є центральним банком України і має вирішальне значення для функціонування банківської системи країни. Він відповідає за монетарну політику, емісію грошей, контроль за фінансовою стабільністю та нагляд за банками
Комерційні банки	В Україні наразі функціонує велика кількість комерційних банків, які надають широкий спектр фінансових послуг. Ці банки займаються прийомом депозитів, наданням кредитів, обслуговуванням платежів, випуском банківських карток та іншими банківськими операціями. Комерційні банки в Україні можуть бути розділені на кілька категорій, зокрема, державні банки, приватні банки, іноземні банки та кооперативні банки
Небанківські фінансові установи	В фінансовому секторі України здійснюють свою діяльність інші небанківські фінансові установи, такі як кредитні спілки, лізингові компанії, фінансові компанії та інші. Вони також надають різноманітні фінансові послуги
Біржа	В Україні діють фондові та товарні біржі, які забезпечують можливість торгівлі цінними паперами, товарами та іншими активами
Клієнти	Банківська система обслуговує різні категорії клієнтів, включаючи фізичних осіб, підприємства, урядові установи та інші фінансові установи. Клієнти можуть користуватися безкоштовними банківськими послугами, такими як відкриття рахунків, отримання кредитів, здійснення платежів тощо

Джерело: складено авторами.

Законодавче регулювання банківської діяльності здійснюється відповідно до Конституції України, Законів України «Про Національний банк України», «Про банки і банківську діяльність» та підзаконних нормативно-правових актів.

Процеси оцінювання діяльності банківських установ в умовах воєнного стану є достатньо складними, які потребують безлічі координаційних дій та співпраці між регуляторним органом (НБУ) та банками. Також, слід враховувати потенційні витрати на заходи зі збільшення стійкості банківської системи в умовах воєнного стану та забезпечення їх фінансової стабільності. В такій ситуації важливо вживати всі можливі заходи задля зменшення ризиків та забезпечення фінансової стійкості банківської системи, а також встановлювати механізми контролю та моніторингу для попередження кризових ситуацій.

Маючи значний вплив на банківську систему України, наведемо лише основні зміни та наслідки до яких призвела війна:

1. Закриття банків. Збройна агресія росії та захват територій України спричинили закриття деяких банків на територіях, яка перебувають під контролем

загарбників або в зоні воєнного конфлікту. Це спричинило фінансові втрати для клієнтів та загрозу стабільності банківської системи.

2. Втрата активів. Банки, розташовані в зоні воєнного конфлікту, втратили свої активи через знищення майна, атаки на банківські відділення та нестабільність економічної ситуації. Це призвело до значних втрат й погіршення фінансового стану деяких банків.

3. Зменшення довіри та підвищення ризику. Війна призвела до загального зменшення довіри до банківської системи. Клієнти стали більш обережними у відносинах з банківськими установами через страх перед можливими фінансовими труднощами та небезпекою втрати доступу до своїх коштів.

4. Зміна пріоритетів діяльності та робота в ускладнених умовах. Банківські установи в зоні воєнного конфлікту змушені прикладати зусилля для забезпечення безпеки працівників та клієнтів, а також забезпечення безперервності своєї діяльності. Вони мають пристосовуватися до нових умов та ризиків, що вимагає додаткових витрат та ресурсів.

5. Реструктуризація та підтримка. Уряд та Національний банк України проводять заходи з реструктуризації та підтримки банківських установ, що постраждали внаслідок воєнного конфлікту. Це включає заходи з капіталізації, реформи управління тощо задля підвищення фінансової стійкості банків та залучення іноземних інвестицій.

Загалом, війна мала серйозний вплив на банківську систему України, спричинивши значні труднощі, втрати та зниження довіри до системи. Однак Уряд та регуляторні органи продовжують працювати над відновленням та стабілізацією банківського сектору для підтримання та забезпечення економічного розвитку країни.

Задля визначення сучасного стану банківської системи України, проведемо оцінку діяльності банківських установ в розрізі наступних показників: чисельності діючих банківських установ, рентабельності активів та капіталу банків, розподілу чистих активів банків за рентабельністю капіталу, частки непрацюючих кредитів у портфелях банків, величини сумарних активів українських комерційних банків.

Як свідчать дані наведені на рис. 1, тенденція до скорочення кількості банківських установ в Україні намітилася з 2015-2016 рр. За даними Національного банку України у цей період збанкрутувало 80 банків [7]. Це привело до того, що станом на кінець 2016 року кількість банків в Україні скоротилася на 35%, порівняно з 2014 роком, що є свідченням серйозних труднощів у фінансовій сфері та високих ризиків діяльності для банківських установ. Кількість діючих банків в Україні з 2014 по 2023 рр. скоротилася на 62,8%, в тому числі банків з іноземним капіталом на 38,8% (рис. 1). За період повномасштабного вторгнення росії тенденція до скорочення чисельності діючих банків поглибилася (станом на 01.01.2023 р. чисельність банківських установ, порівняно із початком 2022 р., зменшилася на 5,6%, в тому числі банків з іноземним капіталом на 9,1%), що свідчить про економічні та фінансові виклики, що виникли під час війни.

До скорочення чисельності діючих банків за час війни призвели такі фактори:

1. Економічна нестабільність. Наслідком воєнного конфлікту є загострення економічної ситуації в країні. Нестабільність, зниження виробництва та зростання безробіття негативно впливають на фінансову стабільність банків й призводять до зменшення їхньої кількості.

2. Збитки та ризики. Воєнний конфлікт супроводжується матеріальними збитками, руйнуванням інфраструктури та зростанням ризиків для діяльності

банківських установ. Банки втрачають активи, стикаються з невиплатами кредитів та зростаючими кредитними ризиками, що призводить до припинення їхньої діяльності.

3. Втрата довіри. Воєнний конфлікт підриває довіру клієнтів до банківської системи. Несприятлива економічна ситуація, невизначеність та загроза втрати своїх заощаджень змушують людей вилучати свої кошти з банківських установ та переходити на альтернативні варіанти їх збереження.

4. Регуляторні обмеження. Умови воєнного стану вимушено призводять до введення регуляторних обмежень щодо діяльності банківських установ. Це, зокрема, обмеження на здійснення операцій з іноземною валютою, контроль капіталу тощо.

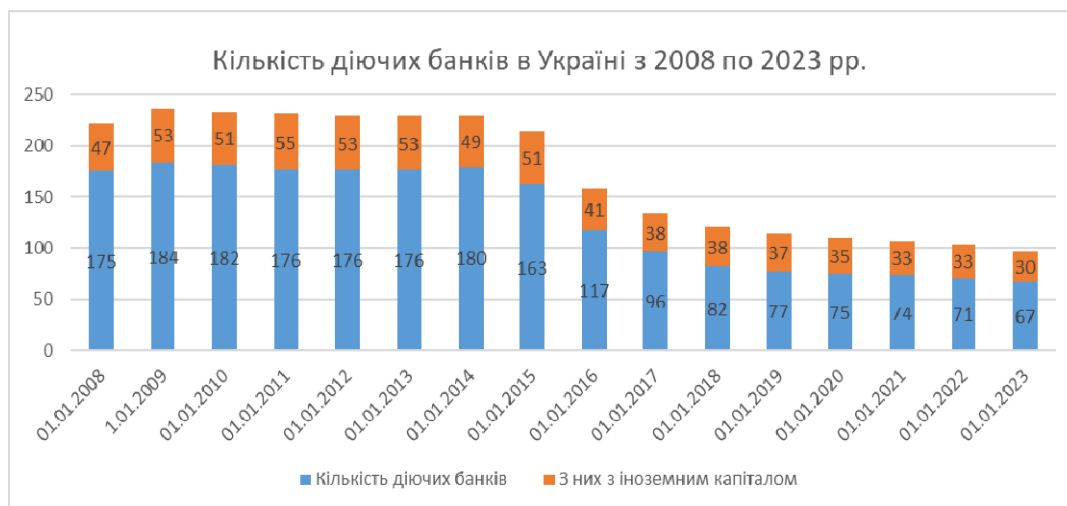

Рисунок 1 – Кількість діючих банків в Україні з 2008 р. по 2023 р.

Джерело: побудовано на основі [5; 7]

З початком війни в Україні обсяг непрацюючих кредитів мав тенденцію до зростання через зниження реальних доходів населення та збільшення витрат на вимушений переїзд та інші витрати, безпосередньо пов'язані з війною. Основною ознакою погіршення якості кредитного портфеля є несвоєчасна сплата за позиками. Під час дії «кредитних канікул» виявити реальну частку проблемного портфеля було складно. У червні 2022 р., коли банки розпочали згортати «кредитні канікули», НБУ зобов'язав їх відновити розрахунок днів прострочення. Уже з жовтня 2022 р. кредити, за якими не здійснювалася сплата відсотків, почали переходити у статус непрацюючих. Згідно даних НБУ частка непрацюючих кредитів у банківському секторі на 1 січня 2023 року становила 38%, порівняно з 30%, станом на 1 січня 2022 року. Обсяг непрацюючих кредитів зріс за рік на 87 млрд. грн. до величини 432 млрд. грн. [5].

Внаслідок війни відбувається знищення активів і заставного майна, втрата доходів і погіршення платоспроможності позичальників, зниження їх здатності повертати кредити, погіршення якості кредитних портфелів банків, що призвело до збільшення резервних відрахувань.

Банки вже зазнали значних кредитних втрат: від початку повномасштабної війни обсяги відрахувань в резерви під кредити перевищили 100 млрд. грн. й становлять понад 12% кредитного портфеля, який банки мали наприкінці лютого 2022 року. Потенційні втрати кредитного портфеля внаслідок війни, економічної кризи та енергетичного терору країни-агресора за прогнозами експертів можуть сягнути 30%. Постійне зростання непрацюючих кредитів свідчить про нарощування кредитних проблем в українській економіці [5]. На рис. 2 наведено динаміку зміни частки непрацюючих кредитів у портфелях банків.

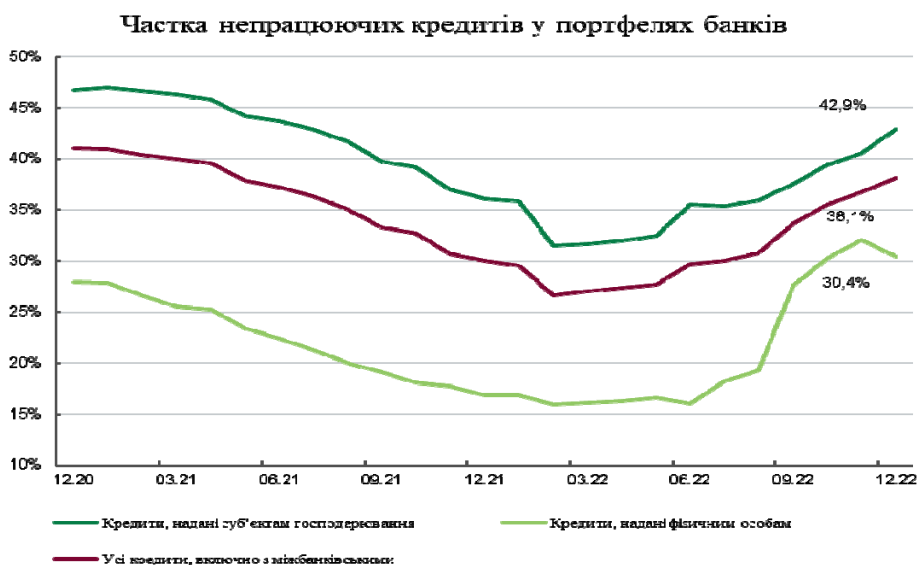

Рисунок 2 – Частка непрацюючих кредитів у портфелях банків

Джерело: побудовано на основі [5; 7]

Обсяги депозитів фізичних осіб у банках України починаючи із 2016 р. поступово знижувалися (рис. 3). Стрімкий спад строкових депозитів припадає на початок періоду розповсюдження пандемії Covid-19, а з початком війни цей процес ще більше посилюється. Так, перед початком війни, станом на 31.01.2022 р. частка строкових депозитів фізичних осіб становила 42,3% у гривнях, та 44,0% в іноземній валюті (еквів. дол. США), а станом на 31.08.2022 р. ці показники становили 32,1% та 37,6% відповідно.

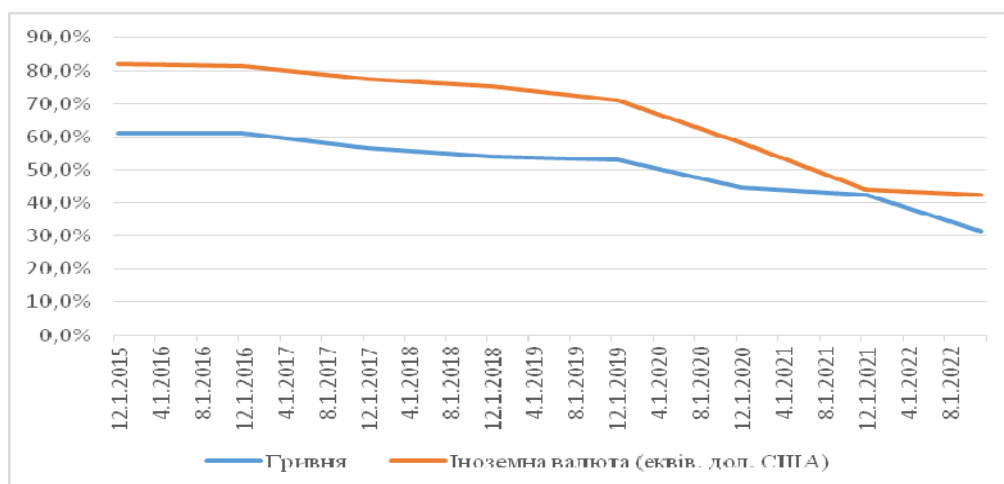

Рисунок 3 – Частка строкових депозитів фізичних осіб за валютами

Джерело: побудовано на основі [5]

Частка строкових депозитів фізичних осіб з кінця 2019 р. почала скорочуватися через майже нульові процентні ставки, а в 2022 р., з початком війни, населення почало забирати свої кошти із банківських установ через страх їх втратити. Проте, вже під кінець 2022 р. частка строкових депозитів населення в іноземній валюті у загальному обсязі фондування дещо зросла, наближаючись до показників, станом на початок війни.

Зазначені тенденції змін у банківській системі України в умовах воєнного стану, свідчать про необхідність додаткового моніторингу та вжиття заходів задля

забезпечення її стабільності. Національним банком України вже вживаються заходи, спрямовані на забезпечення стабільності фінансової системи в умовах воєнного стану, такі як: підвищення резервів, зменшення ліквідних ризиків та зміцнення регуляторного контролю. Так, станом на 01.01.2023 р. величина резервів, в порівнянні з даними станом на 01.01.2022 р., зросла на 32,04%, активи збільшилися на 25,3%, в той час, як обсяг наданих кредитів зменшився на 2,74% (рис. 4).

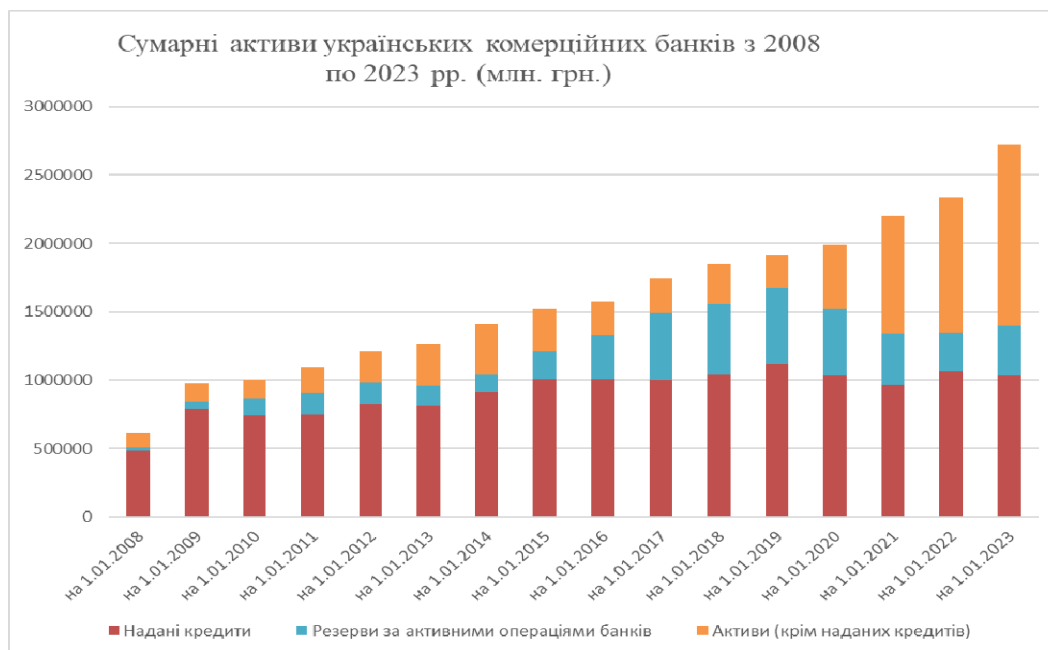

Рисунок 4 – Сумарні активи українських комерційних банків з 2008 по 2023 рр. (млн. грн.)

Джерело: побудовано на основі [5; 7]

Наведена динаміка зміни сумарних активів комерційних банків впродовж досліджуваного періоду може свідчити про те, що воєнний стан змушує банки сконцентруватись на збереженні та зміцненні своїх фінансових ресурсів. Зменшення кількості банків може бути пов'язане зі зростанням регуляторної навантаженості та посиленням вимог до формування капіталу банків у такі складні періоди. Збільшення активів банків може свідчити про успішність їхньої діяльності та ефективне виконання своїх функцій, а також про збільшення довіри клієнтів до них. Проте, є ймовірність того, що такий стан справ пов'язаний із зростанням кредитного портфеля банків у зв'язку з потребами ринку та економіки в цей період.

Показник рівня відсоткових ставок за кредитами та депозитами може дати уявлення про те, як банки змушені змінювати свої тарифи на позики та вклади під час воєнного стану. Тенденції зміни ставок за строковими депозитами та динаміка зміни строкових гривневих депозитів фізичних осіб у розрізі двадцяти найбільших банків України за обсягами строкових гривневих депозитів фізичних осіб станом на 01.12.2022 в період з червня 2022 р. по листопад 2022 р. наведено на рис. 5. Враховуючи значне підвищення облікової ставки НБУ, задля стабілізації обсягів гривневих коштів населення, у липні 2022 р. банки почали підвищувати розмір депозитних ставок. Це дозволило, вперше після початку війни, забезпечити зростання строкових депозитів фізичних осіб в національній валюті (рис. 5). Проте їх частка й досі залишається незначною (менше третини). За даними НБУ, активніше підвищували ставки за депозитами банки, які відчували брак ліквідності або ж прагнули замінити дорогі кредити рефінансуванням від НБУ [5].

Рисунок 5 – Зміна ставки за строковими депозитами та приплив коштів фізичних осіб у гривні, червень – листопад 2022 р.

Джерело: побудовано на основі [5]

Прогноз НБУ передбачає утримання облікової ставки на рівні 25% впродовж тривалого часу, тим самим спонукаючи банківські установи й надалі підвищувати та утримувати на відносно високому рівні ставки за депозитами. Це дозволить послабити тиск на валютний ринок та поліпшити структуру фондування банків. Слід вказати на те, що з початку повномасштабної війни до листопада 2022 р. фондування від населення та бізнесу зросло приблизно на 20% завдяки приросту клієнтських коштів, насамперед, виплат військовослужбовцям.

Динаміка зміни рівня облікової ставки НБУ з 2005 р. по 2023 р. наведена на рис. 6. В порівнянні із довоєнними показниками рівня облікової ставки НБУ, яка становила у 2020 р. 6%, а у 2021 р. – 9%, впродовж 2022 р та 2023 р. її значення зросло до рівня 25%.

Рисунок 6 – Динаміка зміни облікової ставки НБУ за 2005-2022 рр.

Джерело: побудовано на основі [7]

Незважаючи на війну, банківські установи продовжують надавати кредити суб'єктам бізнесу, у зв'язку з чим гривневий корпоративний кредитний портфель у першому півріччі 2022 р. мав тенденцію до зростання. Проте, у другій половині 2022 р. року ситуація змінилася. З пікових значень приросту до 11,9% в червні 2022 р., чистий гривневий корпоративний кредитний портфель під кінець року скоротився на 7%, а валовий – майже на 3% (рис. 7). Зниження величини чистого кредитного портфеля було зумовлено пригніченням попиту на кредитні ресурси з боку суб'єктів господарювання та формуванням резервів під вже понесені та ймовірно очікувані кредитні ризики. З червня 2022 р. суми надходжень від погашення кредитів в цілому перевищували суми видачі нових кредитів.

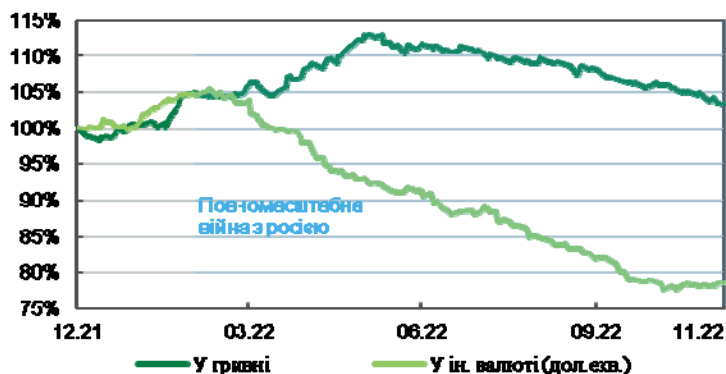

Рисунок 7 – Чисті кредити суб'єктам господарювання, 31.12.2021 р. = 100%

Джерело: побудовано на основі [3]

Зниження кредитного попиту бізнесу пов'язано із зниженням економічної активності в усіх сферах національного господарства. Рівень виробництва у 2022 р. був значно нижчим ніж у довоєнні роки. За даними щомісячних опитувань підприємств України, які проводить НБУ, підприємства очікують подальшого скорочення обсягів виробництва, обсягів наданих послуг і товарообороту [11]. Через зменшення потреби в оборотних коштах, суттєво скоротилася величина кредитної заборгованості великих іноземних компаній. Майже відсутні капітальні інвестиції, відповідно немає попиту й на довгострокові кредитні ресурси. В умовах війни кредитування суб'єктів господарювання банківськими установами відбувається досить виважено. За оцінками банків, впродовж трьох кварталів 2022 р. жорсткість умов надання кредитів для бізнесу підвищувалася та ускладнювалися умови кредитування. Залучати кредитні ресурси наразі простіше клієнтам банків, які мають позитивну кредитну історію та тривалий час співпрацюють з банківською установою. Вищі ризики банківські установи закладають у вищих кредитних ставках. Динаміка зміни ставок за новими гривневими кредитами, наданими суб'єктам господарювання (в розрізі суб'єктів великого, середнього, малого та мікро бізнесу) наведена на рис. 8.

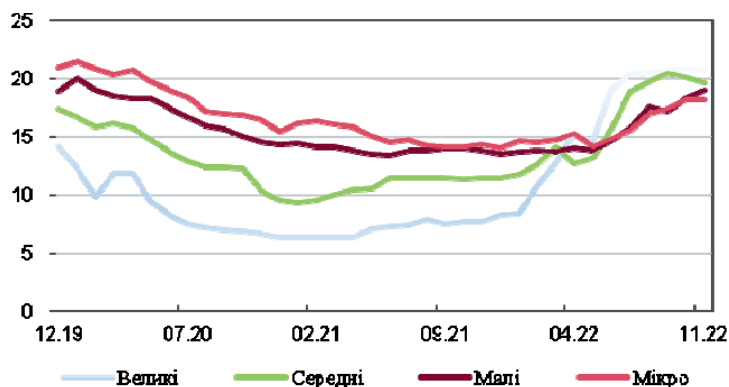

Рисунок 8 – Ставки за новими гривневими кредитами, наданими суб'єктам господарювання (в розрізі суб'єктів великого, середнього, малого та мікро бізнесу)

Джерело: побудовано на основі [5]

Для визначення реального стану банківського сектору України Національний банк регулярно здійснює оцінку стійкості банків та банківської системи. Як правило, оцінку проводять на основі даних банківських установ, що є лідерами за сукупністю найбільших за середнім значенням двох показників: зважених на ризик активів й депозитів та кредитів фізичних осіб, та на які сукупно припадає понад 90% активів банківського сектору.

В таблиці 2 наведені показники рентабельності активів та капіталу банків України за 2022 р.

Таблиця 2 – Рентабельність активів та капіталу банків України за 2022 р.

Назва показника	01.02.2022	01.03.2022	01.04.2022	01.05.2022	01.06.2022	01.07.2022	01.08.2022	01.09.2022	01.10.2022	01.11.2022	01.12.2022	01.01.2023
Рентабельність активів, %	4,2	2,93	-0,03	-1,11	-0,16	-0,46	0,29	0,62	0,48	0,64	1,02	1,18
Рентабельність капіталу, %	33,31	23,31	-0,25	-9,47	-1,37	-4,09	2,54	5,50	4,28	5,77	9,33	10,91

Джерело: побудовано на основі [5; 7]

Як видно з таблиці 2, показники рентабельності активів та рентабельності капіталу банків України за 2022-2023 рр. демонстрували тренд як до спаду, так й до стабілізації та відновлення банківської системи, оскільки рентабельність активів на початок 2022 р. з 4,2% знизилася до показника -1,11% на початок воєнної агресії з боку росії, а вже під кінець 2022 р. досягла значення 1,18%. Рентабельність капіталу банків України, відповідно, на початок 2022р. з 33,31% скоротилася до -9,47% на початок воєнної агресії, а вже на кінець 2022 р. досягла значення 10,91%, що є позитивною ознакою. Таким чином, незважаючи на збитки першого півріччя 2022 р., насамперед через резервування, банківські установи отримали прибуток за підсумками 2022 р. За цей період рентабельність капіталу в середньому по банківському сектору становила 10,91%. Стійкість банківської системи була збережена завдяки відносній стабільності попиту на банківські послуги, значному запасу ліквідності та консервативним стандартам кредитування, які застосовувалися у попередніх роках.

Основними складовими доходів банківських установ є чисті процентні доходи та чисті комісійні доходи, які, як свідчать дані, наведені на рис. 9, починаючи з травня 2022 р. поступово зростають. Чистий процентний дохід за одинадцять місяців 2022 р. збільшився, порівняно із показниками 2021 р. на 28%. Чистий комісійний дохід у вересні 2022 р. досяг аналогічного рівня показника 2021 р. Проте, на фінансовий результат банківських установ до резервування у другій половині 2022 р. суттєво вплинули й інші складові, а саме: результати торгівлі іноземною валютою та переоцінка цінних паперів. Внаслідок коригування офіційного курсу гривні у липні 2022 р. відбулася позитивна переоцінка індексованих на курс долара облігацій внутрішньої державної позики. Значні обсяги цих цінних паперів знаходяться на балансах державних банків, які вони отримали у якості внесків до капіталу після кризи 2014–2016 рр. Так, переоцінка облігацій внутрішньої державної позики державних банків у третьому кварталі 2022 р. складала близько третини операційних доходів державних банків. На початку війни (у травні 2022 р.), також почали швидко зростати обсяги доходів від торгівлі валютою, як реакція на зростання різниці між офіційним та готівковим курсами валют.

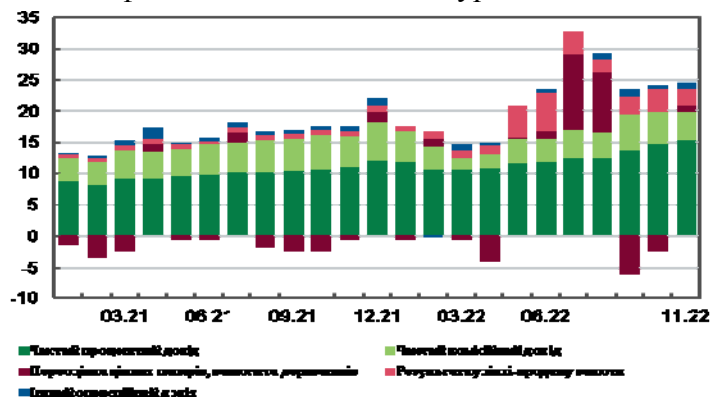

Рисунок 9 – Ставки за новими гривневими кредитами, наданими суб'єктам господарювання (в розрізі суб'єктів великого, середнього, малого та мікро бізнесу)

Джерело: побудовано на основі [5]

Таким чином, можемо визнати той факт, що заходи, які були вжиті для стабілізації банківської системи України з моменту оголошення воєнного стану були дієвими та ефективними. Проте, це не означає, що банківські установи повністю адаптувалися до діяльності в умовах війни й більше не потребують підтримки.

Серед основних інструментів, які можуть мати позитивний вплив на забезпечення стабільного функціонування банківської системи, слід виокремити наступні:

- фінансова підтримка. Уряд може надавати фінансову підтримку банкам, які зазнали суттєвих втрат або потребують додаткового капіталу. Це може включати надання ліквідності, додаткових кредитів або фінансових гарантій для забезпечення стійкості банківської системи;

- регуляторні заходи. Національний банк України може вживати регуляторні заходи для забезпечення стабільності банківської системи, на кшталт введення обмежень на операції з іноземною валютою, зміну вимог до резервів та капіталу, вжиття заходів для попередження неплатоспроможності банків;

- комунікація та довіра. Забезпечення відкритої та прозорої комунікації між банками, регуляторними органами, клієнтами та громадськістю є важливим чинником відновлення довіри до банківської системи. Наявність актуальної інформації про стан банків та вжиті заходи може сприяти стабілізації діяльності та збільшити довіру користувачів банківських послуг;

- моніторинг та контроль. Регулярний моніторинг та контроль стану банківської системи є необхідними для вчасного виявлення проблем та вжиття невідкладних заходів для їх усунення та нейтралізації. Регуляторні органи повинні бути готові швидко реагувати на зміни та вживати відповідні заходи для забезпечення стабільності банківської системи.

Зазначені інструменти можуть бути використані як самостійно, так і в поєднанні з іншими заходами, адаптованими до конкретних потреб та умов функціонування економіки України під час воєнного стану.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Базуючись на авторському розумінні системи контролю за діяльністю банківських установ, як комплексу правил, процедур, законодавчого регламентування та інституцій, які забезпечують нагляд, регулювання та оцінку діяльності банків, оцінка діяльності банківських установ визнана складовим елементом системи банківського контролю. Здійснюючи оцінку діяльності банківських установ в умовах воєнного стану, нами було з'ясовано наступне. На сьогоднішній день банківські установи успішно адаптувалися до роботи в умовах воєнного стану та виконують свої функції, підтримуючи дієздатність національної економіки. Дослідження тенденцій зміни основних показників банківської діяльності в Україні показують, що впродовж аналізованого періоду кількість комерційних банків систематично зменшувалася. Водночас, рентабельність активів і капіталу банківського сектору поступово зростає, що є позитивною ознакою в контексті реалізації монетарної політики НБУ. В цілому, банківська система України й донині має достатній рівень капіталізації та ліквідності й проводить активну кредитну політику. Попри війну, банківський сектор нарощує ліквідність, а з початку повномасштабної війни до листопада 2022 р. фондування від населення та бізнесу зросло приблизно на 20%, завдяки приросту клієнтських коштів. Виокремлено основні інструменти регуляторного впливу, спрямовані на подальшу стабілізацію діяльності банківської системи України.

Перспективними напрямками досліджень на майбутнє вважаємо оцінку діяльності банківських установ на підставі оцінки рівня ризиків та якості управління ризиками, як складових системи ризик-менеджменту.

Список літератури

1. Благун І.І. Банківська система України в умовах турбулентності фінансового ринку: теорія, методологія, практика : монографія. Івано-Франківськ : ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника», 2020. 364 с.
2. Буряк А.В. Метод фінансових коефіцієнтів як інструмент оцінки ефективності діяльності українських банків. *Економічний часопис-XXI*. 2011. № 11-12. С. 61-64.
3. Грубінка І.І. Особливості розвитку та сучасного стану банківської системи України в контексті державної монетарної політики. *Вісник соціально-економічних досліджень*. 2017. №10. С. 579-582.
4. Дмитришин Л.І., Благун І.І. Формування стратегій управління банківською системою України : монографія. Івано-Франківськ: ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника», 2016. 212 с.
5. Звіт про фінансову стабільність, грудень 2022 року. Офіційний сайт Національного банку України. URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/FSR_2022-H2.pdf?v=4 (дата звернення 17.03.2023).
6. Коваленко В.В., Берновська Г.А. Забезпечення ефективності діяльності банків України в умовах фінансової нестабільності. *Економіка та суспільство*. 2016. № 5. С. 357-361. URL : https://economyandsociety.in.ua/journals/5_ukr/64.pdf (дата звернення 18.03.2023).
7. Показники банківської системи. Офіційний сайт Національного банку України. URL: <https://bank.gov.ua/ua/statistic> (дата звернення 15.03.2023).
8. Пшик Б.І. Актуальні проблеми рейтингового оцінювання діяльності банків в Україні. *Вісник Університету банківської справи Національного банку України*. 2014. № 2. С. 149-152. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/VUbsNbU_2014_2_32 (дата звернення 15.03.2023).
9. Тарасевич Н.В. Види та значення комплексної оцінки фінансового стану банку. *Вісник соціально-економічних досліджень*. 2013. Вип. 4. С. 361-365.
10. Федевич Л.С., Ливдар М.В., Межирицька Я.В. Банківська система України: сучасний стан та перспективи розвитку. *Економіка та суспільство*. №21, 2020. С. 21-27. <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/25> (дата звернення 10.03.2023).
11. Щомісячні опитування підприємств України. Листопад 2022 р. Випуск № 38 Департамент статистики та звітності Офіційний сайт Національного банку України. URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/Business_survey_m_2022_11.pdf?v=4 (дата звернення 18.03.2023).
12. Яремко С. А., Бевз С. В. Побудова моделі рейтингового оцінювання результатів діяльності комерційних банків. *Комп'ютерно-інтегровані технології: освіта, наука, виробництво*. 2015. Вип. 18. С. 178-186.

References

1. Blahun, I.I. (2020). *Bankivs'ka sistema Ukrainy v umovakh turbulentnosti finansovoho rynku: teoriia, metodolohiia, praktyka [Banking system of Ukraine in conditions of financial market turbulence: theory, methodology, practice]*. Ivano-Frankivs'k : DVNZ «Prykarpats'kyj natsional'nyj universytet imeni Vasyliia Stefanyka».
2. Buriak, A.V. (2011). Metod finansovykh koefitsiientiv iak instrument otsinky efektyvnosti diial'nosti ukrains'kykh bankiv [The method of financial ratios as a tool for evaluating the performance of Ukrainian banks]. *Ekonomichnyj chasopys-XXI – Economic journal-XXI, 11-12, 61-64*.
3. Hrubinka, I.I. (2017). Osoblyvosti rozvytku ta suchasnoho stanu bankivs'koi systemy Ukrainy v konteksti derzhavnoi monetarnoi polityky [Peculiarities of the development and current state of the banking system of Ukraine in the context of the state monetary policy]. *Visnyk sotsial'no-ekonomichnykh doslidzhen' – Herald of socio-economic research, 10, 579-582*.
4. Dmytryshyn, L.I., & Blahun, I.I. (2016). *Formuvannia stratehij upravlinnia bankivs'koiu systemoiu Ukrainy [Formation of management strategies of the banking system of Ukraine]*. Ivano-Frankivs'k: DVNZ «Prykarpats'kyj natsional'nyj universytet imeni Vasyliia Stefanyka».
5. Zvit pro finansovu stabil'nist', hruden' 2022 roku. Ofitsijnyj sajt Natsional'noho banku Ukrainy [Financial Stability Report, December 2022. Official website of the National Bank of Ukraine]. *bank.gov.ua*. Retrieved from : https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/FSR_2022-H2.pdf?v=4.
6. Kovalenko, V.V., & Bernovs'ka, H.A. (2016). Zabezpechennia efektyvnosti diial'nosti bankiv Ukrainy v umovakh finansovoi nestabil'nosti [Ensuring the effectiveness of Ukrainian banks in conditions of financial instability]. *Ekonomika ta suspil'stvo – Economy and society, 5, 357-361*.
7. Pokaznyky bankivs'koi systemy. Ofitsijnyj sajt Natsional'noho banku Ukrainy [Indicators of the banking system. Official website of the National Bank of Ukraine]. *bank.gov.ua*. Retrieved from : <https://bank.gov.ua/ua/statistic>.

8. Pshyk, B.I. (2014). Aktual'ni problemy rejtynhovoho otsiniuvannia diial'nosti bankiv v Ukraini [Actual problems of rating assessment of banks' activities in Ukraine.]. *Visnyk Universytetu bankivs'koi spravy Natsional'noho banku Ukrainy – Bulletin of the University of Banking of the National Bank of Ukraine*, 2, 149-152. Retrieved from : http://nbuv.gov.ua/UJRN/VUbsNbU_2014_2_32.
9. Tarasevych, N.V. (2013). Vydy ta znachennia kompleksnoi otsinky finansovoho stanu banku [Types and significance of a comprehensive assessment of the bank's financial condition]. *Visnyk sotsial'no-ekonomichnykh doslidzhen' – Herald of socio-economic research*, Vol. 4, 361-365.
10. Fedevych, L.S., Lyvdar, M.V., & Mezhyryts'ka, Ya.V. (2020). Bankivs'ka systema Ukrainy: suchasnyj stan ta perspektyvy rozvytku [Banking system of Ukraine: current state and development prospects]. *Ekonomika ta suspil'stvo – Economy and society*, 21, 21-27. Retrieved from : <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/25>.
11. Schomisiachni opytuvannia pidpriemstv Ukrainy. Ofitsijnyj sajт Natsional'noho banku Ukrainy [Monthly surveys of Ukrainian enterprises. Official website of the National Bank of Ukraine]. *bank.gov.ua*. Retrieved from : https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/Business_survey_m_2022_11.pdf?v=4
12. Yaremko, S.A., & Bevz, S.V. (2015). Pobudova modeli rejtynhovoho otsiniuvannia rezul'tativ diial'nosti komertsijnykh bankiv [Construction of a rating evaluation model of the results of commercial banks]. *Komp'uterno-intehrovani tekhnolohii: osvita, nauka, vyrobnytstvo – Computer-integrated technologies: education, science, production*, Vol. 18, 178-186.

Olena Magopets, Associate Professor, PhD in Economics (Candidate of Economic Sciences)

Olena Kulish, Postgraduate

Central Ukrainian National Technical University, Kropyvnytskyi, Ukraine

Assessment of the Activity of Banking Institutions Under Martial Law as a Component of the Banking Control System

The purpose of this study is to assess the current state of activity and peculiarities of the functioning of banking institutions of Ukraine under martial law and to determine the place and role of such an assessment in the system of monitoring the activity of banking institutions.

The authors provide an approach to understanding the essence of the banking control system. The authors understand the banking control system as a set of rules, procedures, legislative regulations and institutions that provide supervision, regulation and assessment of banks' activities. The place and role of assessment of banking institutions' activity in the control system is substantiated. In order to evaluate the activity of banking institutions in the conditions of martial law, the peculiarities of the functioning of the banking system of Ukraine were revealed, its components, participants (National Bank of Ukraine, commercial banks, non-banking financial institutions, stock exchange, clients) were determined and their characteristics were provided.

The consequences for the banking system caused by the war and the changes that the war led to are substantiated: bank closures, loss of assets, reduced trust in banking institutions, increased risk, change in business priorities and work in difficult conditions, restructuring and support. The trends of changes in the main indicators in terms of which the activity of banking institutions was evaluated were clarified, namely: the number of operating banking institutions, the profitability of assets and capital of banks, the amount of net assets of banks according to the profitability of capital, the share of non-performing loans in the portfolios of banks, the amount of total assets of Ukrainian commercial enterprises banks, and reasonably obtained results. It has been established that to date, banking institutions have managed to adapt to work under martial law. Despite the decrease in the number of commercial banks, indicators of profitability of assets and capital of the banking sector are gradually increasing, there is a sufficient level of capitalization and liquidity, an active credit policy is being pursued, and indicators of funding from the population and business are increasing. Currently, banking institutions effectively perform their functions and support the efficiency of the national economy.

The main tools, the use of which will help ensure the further stable functioning of the banking system in modern conditions, have been identified. Such instruments are: financial support of banking institutions from the Government; regulatory measures of the National Bank of Ukraine aimed at ensuring the stability of the banking system; effective communication between banks, regulatory authorities, clients and the public; measures to stimulate the economy; regular monitoring and control of the state of the banking system.

banking system, banks, banking institutions, National Bank, control, control system, discount rate, interest income and expenses, return on assets, return on capital

Одержано (Received) 23.04.2023

Прорецензовано (Reviewed) 28.04.2023

Прийнято до друку (Approved) 29.05.2023